

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 130 2009

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala, samt även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till Otto.Fischer@littvet.uu.se. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2010 och för recensioner 1 september 2010.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck, i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-27-8

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2010

Johan Sahlin, *Om kyrklundheten. Värde, kunskap och skrivande i Willy Kyrklunds "Om godheten"*. ellerströms. Lund 2008.

Johan Sahlins avhandling utgår från Willy Kyrklunds sena skrift *Om godheten* (1988). Som Sahlins undertitel markerar, är det tre teman i Kyrklunds bok som studeras på djupet. Efter ett inledningskapitel som förklarar syfte och inriktning, innehåller avhandlingen tre stora kapitel – "Värde", "Kunskap" och "Skrivande" – följda av en mycket kort avrundning.

Bakom det Sahlin skriver om *Om godheten* ligger omfattande kännedom om Kyrklunds författarskap i dess helhet, och trådar dras ständigt till andra verk av Kyrklund och Kyrklunds uttalanden i olika sammanhang. I själva verket har Sahlin ambitionen att säga något mer övergripande om Kyrklund som författare. Sahlin menar att en "kärnpunkt" hos Kyrklund är "upptagenheten vid kunskapens räckvidd och begränsningar" (s. 9). "Syftet med denna avhandling", skriver Sahlin, "är att med Kyrklunds essähybrid *Om godheten* [...] som utgångspunkt lyfta fram och undersöka detta grundläggande kunskapsproblem hos Kyrklund. Att visa hur problemet tjänar som fond för explicit formulerade frågor om värde, moral och identitet, men också hur Kyrklund använder sig av litteraturen som tankeredskap på ett mer indirekt sätt där läsaren leds att betrakta den litterära framställningen som en del av kunskapsprocessen. Ytterligare ett syfte med avhandlingen är att lyfta fram den betydelse analytisk filosofi och i viss mån också naturvetenskapligt tänkande haft för Kyrklunds tanke- och skrivsätt." (s. 10) Via diskussionen av *Om godheten* vill alltså Sahlin tala om Kyrklund och kunskapsproblemet, om kunskapsproblemet roll för Kyrklunds syn på värde, moral och identitet, om litteraturen som kunskapsinstrument hos Kyrklund och om Kyrklunds filosofiska orientering.

Jag tycker att Sahlin har skrivit en bra och intressant avhandling, och jag ska så småningom summera vad jag ser som dess viktigaste förtjänster. Dessförinnan kommer jag emellertid att ganska utförligt redovisa en rad invändningar, för på ett antal punkter har jag större eller mindre reservationer mot den bild som Sahlin ger av Kyrklund som tänkare och boken *Om godheten*.

Sahlin skriver (s. 30) att han inte vill ge någon helhetstolkning av *Om godheten*. Det skulle väl emellertid ha varit rimligt att utgå från en sådan tolkning, för teman i verket kan rimligen inte stäl-

las i ett riktigt perspektiv, eller kanske ens tydligt urskiljas, utom mot bakgrund av en idé om helheten där temana ingår. Naturligtvis har Sahlin också en sådan idé om verkets helhet, åtminstone en approximativ idé, fast den i huvudsak förblir outtaland. En genomgående tanke i avhandlingen är t.ex. att *Om godheten* intar en position "mellan litteratur och filosofi" (formuleringen från s. 12; jfr avsnittsrubriken med samma innebörd s. 10). Den uppfattningen måste självklart vila på ett slags helhetsförståelse av boken.

Själv har jag svårt att uppfatta *Om godheten* som representerande en mellanform mellan litteratur och filosofi. Det är svårt att ge någon kort och träffande genremässig karakteristik av Kyrklunds bok, men det förefaller mig uppenbart att bokens hjärtpunkt är en existentiell problematik. Kunskapen är, som jag ser det, inte något problem i *Om godheten* – inställningen i boken är snarare att vi har hur mycket kunskap som helst men att den inte hjälper oss att komma tillrätta med de för oss avgörande livsfrågorna och med döden. "Studera gärna ljusets brytning och kristallens parameterindices så länge du är frisk och fin. [– – –]. Sök tröst i det eviga beviset att $\partial t / \partial x = \partial t / \partial y = 0$ för $x = y = 0$, som strålar lika klart när din syn fördunklas, dina lemmar upplösas och ditt behov av tröst ej mera är" (*Om godheten*, s. 88, här med förenklad typografi). Den som skriver i *Om godheten* (Kyrklund, naturligtvis; sedan kan det diskuteras hur mycket av en mask, en persona, han bär i det här sammanhanget) är en person "som snart skall dö" (*Om godheten*, s. 56). Det gör den existentiella problematiken akut och fördragsamheten med skenlösningar obefintlig: "Om man befinner sig på ett löv, som driver på floden, drives av strömmen, driver allt snabbare mot det stora vattenfallet, redan hör du dess brus, så är det naturligt med en viss irritation, en otålighet för att icke säga likgiltighet för att icke säga förtvivlan. I denna situation utövar oförnuftet ingen lockelse på mig och erbjuder ingen tröst." (*Om godheten*, s. 90)

Men inte heller den vetenskapliga världsbilden erbjuder alltså någon tröst. Och behovet av tröst har inte upphört att göra sig gällande; det är i själva verket akut. Den som skriver i *Om godheten* sträcker sig, kanske paradoxalt, efter en transcendental uppfyllelse. "Hästigel, svarta bottenblomma, sträcker/ sig uppåt vaggande i vattnets vind./ Så sträcker jag mig häftigt långtande/ förgäves upp ur dyn mot ljus och klarhet." (*Om godheten*, s. 82) Situationen är väl bekant, och gesten

att förgäves längtande sträcka sig upp mot ljus och klarhet är en topos i 1900-talets lyrik; Hugo Friedrich myntade begreppet ”den tomta transcenden- sen” för denna längtan efter bekräftelse och uppfyl- lelse i en högre verklighet som nu, tragiskt, upplevs som tömd på innehåll. I passager som hästigelcita- tet tycks naturföreteelser dela människans predi- kament och stråvan; den enskilda människans för- tvivlan och behov tenderar att vidga sig till en hela kreaturens suckan.

Det sista av bokens sexton minikapitel utgörs av en dikt som jag här återger i dess helhet (*Om god- heten*, s. 100).

När gryningen utträder ur sitt gryningskap.
 När främlingen utträder ur sitt främlingskap.
 När brödrosten utträder ur sitt brödrostskap.
 När stenen utträder ur sin stenighet.
 När sparven utträder ur sin sparvighet.
 När Kyrklund utträder ur sin kyrklundhet.
 Denna längtan.
 När natten utträder ur sin nattlighet.
 När intet utträder ur sin intighet.
 Denna ångslan.

De essentialistiska abstraktionerna – stenigheten, sparvigheten osv. – görs absurda och faller bort. Tingen och företeelserna lägger av sin jordiska leka- men, träder nakna ut ur sina skal. Det finns en när- het till existentalismen i denna föreställning om en existens mer grundläggande än essensen. Och kreaturens suckan är en närliggande association också här i slutdikten: längtan och ångslan verkar vara den jordiska tillvarons innersta väsen, det som verkligen finns kvar när alla utanverk skalats bort.

Hur kommer då godheten, titelbegreppet i Kyrklunds bok, in i det här existentiella samman- haget? *Om godheten* är, bland mycket annat, en uppgörelse med Gud (”Han som är själva Godhe- ten” som det heter, förvisso i ett ironiskt samman- hang, på s. 19 i boken), och det är kanske naturligt i en bok där dödens närhet är så viktig. Riskan att komma till helvetet efter döden är inte främmande för den som skriver i *Om godheten* – han tror väl inte på helvetet, lika litet som han tror på Gud, men föreställningen om Gud och om helvetet förefaller så djupt rotade i honom att de är svåra att frigöra sig från. (Han tillhör inte ”de religiöst oskyldiga”, för att använda ett begrepp från Ingemar Hedenius som verkar högst adekvat i sammanhanget.) Den som skriver i *Om godheten* menar att det vi kallar godhet är rotat i en biologiskt betingad lojalitet mot de närmaste, en partiell altruism som är en

del av vår mänskliga natur, men att det idealistiskt och religiöst präglade godhetsbegreppet som är en del av vår kultur är motsägelsefullt och ett instru- ment för manipulationer. Sedd i det perspektivet kan han finna sig själv möjlig att försvara inför den hur som helst nyckfulla och maktfullkomliga gu- domliga rättvisan. ”Om en människa handlar efter sin natur och tillämpar partiell godhet, så må detta betecknas som godhet låt vara att den är klen.” (*Om godheten*, s. 93) ”Varje människa har någon form av etiskt förhållningssätt. För min personliga del ha dessa föreställningar utvecklats i enlighet med de informationer, som jag anser mig ha fått om tillva- ron. Sådan är min rättfärdighet och jag kan ej rå för den. Att den icke är av gudomlig art följer av dess förutsättningar. [...] Jag inbillar mig inte att mitt skröpliga försvarstal lika litet som mina böner och mitt smicker kan få någon effekt på en gudomlig rättfärdighet. Men även det ringaste kräk sprattlar och kämpar till dess att centrala nervsystemet blir utslaget.” (ibid.)

Det finns också, menar jag, ett naket behov av tröst i *Om godheten*, och det uttrycks gång på gång i olika former och sammanhang. ”Felet är att Gud inte bryr sig om. Någon enda gång åtminstone kunde han bry sig om.” (*Om godheten*, s. 16) Det kunde ha blivit patetiskt om inte den som skriver i *Om godheten* samtidigt hade varit fullt medvet- ten om det paradoxala i tvivlarens krav på meta- fysiskt tillmötesgående, och om han inte hade ba- lanserat känslsamheten med komplex ironi och kloka och nyktra observationer och stora doser su- pertorr humor.

Det här får räcka som skiss av min egen uppfatt- ning om vad *Om godheten* egentligen handlar om och om formen som Kyrklund valt. Mycket finns att tillägga och att lägga tillräta, och Kyrklunds ironiska skrivsätt är ett problem för alla karakteris- tiker. Men läsningen representerar under alla om- ständigheter ett alternativ som jag vill hålla upp mot Sahlins förståelse av Kyrklund och *Om god- heten*. Jag tycker att Sahlin har renodlat frågorna om vad som sägs om värde och vad som sägs om kunskap och frågorna om verkets genre och fram- trädelseform, men inte lyckats skapa ett riktigt till- fredsställande perspektiv på dem, eftersom han inte riktigt klargjort helheten inom vars ram detta tan- keinnehåll och denna form fungerar.

Värdetematiken brukar betraktas som det ab- solut centrala i *Om godheten*. Så ser Sahlin egentli- gen inte på saken, men kapitlet ”Värde” i hans av- handling är ändå omfångsrikt och omsorgsfullt.

Det bygger på en närläsning av tolv av de sexton minikapitlen i Kyrklunds bok utifrån frågorna om "Kyrklunds positionering i ett värdeteoretiskt problemfält" och "vad det är som ligger till grund för Kyrklunds komplicerade relation till värdefrågan" (s. 31). Analysen av Kyrklunds hållning i fråga om världens natur är i hög grad nyanserad, betonar de naturalistiska ("godheten" sedd som ett "naturfenomen") och relativistiska och skeptiska elementen, och leder fram till mycket försiktigt formulerade slutsatser: "Beteckningar för värdeteoretiska uppfattningar är problematiska att applicera på litterära framställningar, men en reflexion över sådana uppfattningar *ingår* tveklöst i den av författaren avsedda läsarten." (s. 85) Här för Sahlin otvivelaktigt vår förståelse framåt i jämförelse med vad som tidigare skrivits om *Om godheten*, vilket framför allt vill säga Arne Florins uppslagsrika uppsats "Om godhet och annan ondska. Anteckningar kring Willy Kyrklunds senaste bok" (1990). En betydande poäng i Sahlins genomgång är också hans påvisande av nära samband mellan Kyrklunds skildring av hur godheten uppkommer ur flockinstinkten och exempel och hållningar i Darwins *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* (1871).

Jag är alltså i allt väsentligt mycket positiv till enskildheterna i Sahlins analys av värdetematiken i *Om godheten*. Däremot är jag inte helt införstådd med hur analysen används för att bygga upp bilden av Kyrklund och Kyrklunds bok. En av mina reservationer är, att både Kyrklund och *Om godheten* framstår som mer filosofiska i Sahlins framställning än de gör i mina ögon.

Om man som Sahlin säger att *Om godheten* ligger "mellan litteratur och filosofi" är huvudargumentet rimligen att verket explicit och ganska utförligt diskuterar vad godhet är. Men det som Kyrklund erbjuder kan knappast kallas "filosofi". Delar av Kyrklunds bok är resonerande, fast resonemangen är fulla av mångbottnad ironi, men andra delar är korta fiktionsberättelser, och två av minikapitlen är dikter. *Om godheten* må vara "filosofisk" i ett slags vardagsbetydelse av ordet, eftersom den innehåller filosoferande om det rätta och det moraliska, men den fackfilosofiska substansen i det som Kyrklund skriver är ytterst tunn, nästan obefintlig. Han börjar med att karakterisera godheten som ett naturligt beteende hos flockdjur, och han antyder att förväntan på att gudarna ska vara goda, och hela idén om godheten som begrepp, utvecklats ur detta "godhetsbeteende", men mekanismerna är underbeskrivna, och därtill underbeskrivna med demon-

strativ nonchalans: "Men när godheten väl har börjat utvecklas, så står den icke att hejda." (*Om godheten*, s. 12) Mycket av det som sägs om godheten sägs (vill jag förmoda) med ett frikostigt mått av ironi: "Mänsklighetens historia visar oss, att godheten är stadd i oupphörlig tillväxt." (*Om godheten*, s. 21) Annat sägs (vill jag förmoda) på största allvar, som att vi står "ensamma med våra subjektiva föreställningar om gott och ont. Ensamma med vår längtan efter ett högre ljus. Över oss välver sig en himmel av sten." (*Om godheten*, s. 16) Det är en personlig hållning som uttrycks, inte en filosofisk ståndpunkt som formuleras och underbyggs. Det framgår visserligen av intervjuuttalanden att Kyrklund själv lade vikt vid det rena idéinnehållet i verket, men att bedöma *Om godheten* som filosofi i någon fackfilosofisk mening, eller som fackfilosofi ens till hälften, skulle vara förödande för hans bok.

Jag tycker också att Sahlin i någon mån överbetonar det filosofiska hos Kyrklund själv, men på den punkten är det mera en fråga om nyanser. På ett plan är Sahlins filosofiska inplacering av Kyrklund en viktig förtjänst i hans avhandling. Sahlin noterar att Eino Kailas *Den mänskliga kunskapen. Vad den är och vad den icke är (Inhimillinen tieto, 1939)*, ett verk som företräder den logiska empirismen (eller, med ett annat namn, den logiska positivismen), spelat en betydelsefull roll för Kyrklund, och att Kyrklund också följt föreläsningar av Kaila i Helsingfors. Detta får sägas vara känt sedan tidigare, inte minst genom uttalanden av Kyrklund själv. Men Sahlin följer upp de här referenserna med en något utförligare redovisning av den logiska empirismen i Kailas version och med citat ur artiklar av Kyrklund som knyter honom till en logisk-empiristisk grundhållning, och därmed kan Sahlin sägas förtydliga bilden av Kyrklunds filosofi – "filosofi" nu verkligen taget i en teknisk mening –, mest koncist och övertygande i avhandlingens sammanfattning på engelska: "Kyrklund seems to subscribe to general empiristic or logical-empiristic virtues such as empiristic scrutiny, the appeal to science and the rejection of metaphysics." (s. 185)

När Sahlin talar om Kyrklunds filosofi, använder han emellertid hellre begreppet "analytisk filosofi" än "logisk empirism", åtminstone är det så i flera nyckelpassager i avhandlingen. I syftesformuleringarna, citerade tidigare, talades det ju om den betydelse som "analytisk filosofi" haft "för Kyrklunds tanke- och skrivsätt", och i baksidestexten heter det att "frågor om kunskap, värde och skrivande" flätas samman i *Om godheten* "på ett sätt som vittnar om

ett betydande inflytande från den kunskapsteoretiska diskussionen i 1900-talets analytiska filosofi". I texten görs också jämförelser mellan tankegångar hos Kyrklund och hos filosofer i den analytiska traditionen som Thomas Nagel och Hilary Putnam. Jag tycker att det här blir missvisande. Den logiska empirismen brukar visserligen betraktas som en del av den analytisk-filosofiska traditionen – som väl nu knappast existerar längre i någon riktigt distinkt mening –, men den ingår i en tidig fas som hör 1920- och 1930-talen till, och inget tyder, vad jag kan se, på att Kyrklund följt med i traditionens vidare utveckling. Det finns inga påtagliga anknytningar till mera klassisk analytisk filosofi – till, t.ex., filosofer som Strawson, Ryle, Austin eller Quine – och ännu mindre till något senare namn som t.ex. Searle, Davidson eller Rorty. Parallellerna med Nagel och Putnam uppfattar jag som ospecifika: vaga och allmänna. Mitt intryck är att det kan vara träffande att beskriva Kyrklund som, i filosofiskt avseende, en logisk empirist, men att man överskattar Kyrklunds fackfilosofiska intressen om man antyder att han i någon mer allmän mening var orienterad i den sofistikerade kunskapsteoretiska diskussionen inom 1900-talets analytiska filosofi.

Med detta är jag framme vid det som Sahlin kallar "kunskapsproblemet" och ser som centralt hos Kyrklund – upptagenheten av kunskapens räckvidd och begränsningar är ju enligt Sahlin en kärnpunkt i författarskapet. I sin beskrivning av "kunskapsproblemet" utgår Sahlin från den logiska empirismen och Kailas filosofi. En av grundtankarna i den logiska empirismen var, att den mänskliga kunskapen ytterst bygger på observationer av verkligheten. Ett problem som upptog de logiska empiristerna var glappet mellan våra iakttagelser av verkligheten och de teorier om verkligheten som baseras på iakttagelserna. Teorin går alltid utöver de faktiska iakttagelserna, ungefär som en empirisk generalisering (som t.ex. "Alla människor är dödliga") alltid gör det (vi har träffat på massor av fall där människor är dödliga, men vi har inte kunskap om alla människor, särskilt inte om framtida individer). Sahlin refererar kort hur Kaila vill handskas med detta glapp mellan teori och erfarenhet, och det är väl inte minst det glappet och dess hantering som Sahlin tänker på när han talar om "kunskapsproblemet" hos Kyrklund. Kyrklunds attityd till kunskapsproblemet beskriver Sahlin så: "Oavsett vilken strategi man väljer för att handskas med motsättningen i kunskaps sökandet – och oavsett vilken moralisk motivering man ger den – så är man

alltid tvingad att göra mer eller mindre medvetna avvägningar mellan empiristiska och rationalistiska strategier. Detta placerar den kunskaps sökande i en situation som kan betecknas som provisorisk och Kyrklunds kunskapsteoretiska uppfattning innefattar insikten att något absolut fundament för kunskapen inte finns, vare sig i erfarenhetsfakta eller i förnuftskonstruktioner, trots ett starkt begär efter ett sådant fundament." (s. 18)

Här vill jag återigen anmäla avvikande mening. Jag kan inte se något tecken, i varje fall inte i *Om godheten*, på att Kyrklund uppfattar den vetenskapliga kunskapen som på minsta sätt osäker, eller på att han känner ett begär efter ett säkert eller säkrare fundament för den. Tvärtom, menar jag, framstår den vetenskapliga kunskapen som sanningsmässigt oproblematiskt i *Om godheten*. Problemet med den vetenskapliga kunskapen är inte dess brist på ett fundament som inte kan ifrågasättas, utan dess brist på förmåga att tillfredsställa våra existentiella behov. Det är *det* glappet som är centralt i *Om godheten*. Fakta finns där, nog och övernog, men de tröstar oss inte, i varje fall tröstar de inte den som skriver i *Om godheten*.

Sahlin går ett steg vidare på den här tolkningsvägen där jag inte kan följa honom. Han framställer Kyrklunds hållning till "kunskapsproblemet" som en "tankefigur" med ett mycket omfattande tillämpningsområde: "Kyrklunds tveytidiga förhållande till kunskapen kan beskrivas i denna tankefigur, motsättningen mellan empirism och rationalism, erfarenhet och generalisering, samt kunskapens beroende av bägge dessa strategier. Begreppspar är starkt förknippat med begreppspar som tillfälligt och nödvändigt, naturligt och artificiellt, unikt och konventionellt, individuellt och allmänt samt subjektivt och objektivt. En hypotes i avhandlingen är att denna tankefigur, inbegripen dessa motsatspar, kan urskiljas som grundläggande för Kyrklunds skrivande – relevant både för författarens tänkande i olika frågor och för hans litterära strategier." (s. 20) Men det här mönstret är så generellt att det blir innehållslöst. En spänning mellan sinneserfarenhet och rationellt tänkande, mellan det tillfälliga och det nödvändiga, mellan det subjektiva och det objektiva, och så vidare, måste vara lätt att konstruera fram i vilket författarskap som helst.

Kapitlet "Skrivande" handlar om "hur Kyrklund mer generellt möter läsaren", bl.a. om "metafiktiva och retoriska element, intertextuella anknytningar och genreanknytningar" (s. 139). Sahlin behandlar det självbiografiska materialet i *Om godheten* och

dess roll, problematiseringen av jaget, intertextuella kopplingar och vad han ser som metafiktiva element. Det är många ämnen på ett trots allt begränsat utrymme, och enheten i kapitlet är mindre tydlig än i de två föregående, även om frågan om genrekaraktären hos *Om godheten* och dess funktion har ett slags sammanbindande roll. Utgångsfrågan om hur Kyrklund mer generellt möter läsaren är mycket intressant och fruktbar, men jag tycker inte att Sahlins svar som förmedlar nya, sammanhållna insikter. Det hindrar inte att många av hans enskilda iakttagelser är bra och relevanta – det finns t.ex. goda poängar i hans utpekande av *Läsebok för folkskolan* som en viktig intertext i *Om godheten*, hans koppling mellan Kyrklunds bok och Monika Fluderniks makrogenre-reflexion, osv.

Så långt har jag kommit med en hel del kritik och bara mindre portioner av beröm. I resten av recensionen är proportionerna de omvända. Jag ska förklara vad som får mig att kalla avhandlingen bra och intressant.

Först vill jag då framhålla, att det här är en kompetent och tillfredsställande avhandling när det gäller det rena vetenskapliga hantverket. Här finns klart formulerade teser och en argumentation för teserna som är lätt att följa och som ger boken struktur. Den vetenskapliga framställningens teknik behärskas fullt ut. Noter, referenser, bibliografi – allt fungerar, och boken innehåller också ett användbart namnregister. Dispositionen är enkel, överskådlig och funktionell. Avhandlingen är f.ö. också en omsorgsfullt utformad bokprodukt med en tilltalande och genomtänkt layout.

Mer väntar man sig naturligtvis av en avhandling. Den ska i något avseende föra sin vetenskap framåt, åtminstone något litet. Det ska gå att visa på nya fakta, eller nya insikter, eller nya betydelsefulla perspektiv. När det gäller Sahlins *Om kyrklundheten* är det enklaste, och det som ligger närmast till hands, att peka på konkreta, bestämda iakttagelser om Kyrklund eller *Om godheten* som tillför något betydelsefullt nytt till vår förståelse. Jag har refererat till några sådana observationer i min genomgång av avhandlingen – framför allt den övergripande analysen av värdediskussionen i *Om godheten* och preciseringen av Kyrklunds filosofiska grundhållning. Jag uppskattar också flera av de utpekanden av intertexter som Sahlins gör på olika ställen i avhandlingen. Sammanställningen med Darwin, kort kommenterad ovan, är en av dem som jag uppfattar som mest upplysande.

Det finns, i förbigående sagt, intertexter som varit värda att uppmärksammas lika mycket som, eller mer än, några av dem som Sahlins visar på. För mig är *Om godheten* tydligt intellektuellt förankrad i en svensk mitten-av-1900-talet-kontext, och som min apostrofering av den tomma transcenden- sen och av kreaturernas suckan antyder, finns det en mängd svenska författare, bl.a. Stagnelius, Lagerkvist (som visserligen skyntar förbi) och Ekelöf, som kunde ha varit väl så relevanta jämförelseobjekt som Omar Khayyam, Shakespeare och Valéry. (Det förtjänar förresten att påpekas att det minikapitel i *Om godheten* som handlar om Julius och Albertina är en genomförd parafraas på Stagnelius' *Albert och Julia, eller kärleken efter döden*.) Men de litterära allusionerna och de möjliga intertexterna i *Om godheten* är otaliga, och Sahlins har inte åtagit sig att behandla dem på något tillnärmelsevis uttömmande sätt.

För att gå vidare: det som jag tycker är betydelsefullt i Sahlins avhandling är i sista hand inte så mycket enskilda iakttagelser som själva den ingående närläsningen av *Om godheten* och hela den samlade effekten av den läsningen. I alla de tre huvudkapitlen av avhandlingen behandlas nästan hela Kyrklunds text – bit efter bit i de två första kapitlen, ”synkront” (s. 139) i det tredje. Textställe efter textställe fingraskas och kommenteras, och förknippningar görs med andra verk av Kyrklund eller med annan litteratur, allt utifrån vad som förefaller motiverat. I många fall belyses en och samma passage i flera av avhandlingens kapitel, då ur delvis olika synvinklar. Inget av detta sker mekaniskt, utan det görs hela tiden som ett led i ett fortskridande resonemang, och Sahlins är på det hela taget en klok och tillförlitlig läsare. Det är en tät avhandling, full av iakttagelser, full av substans, hela tiden förnuftig och med en lagom distans till sitt objekt, skriven utan åthävor och tomma pretentioner.

Som framgått har jag reservationer mot vissa sidor av Sahlins förståelse av *Om godheten*. Jag vill se andra mönster än han. Det hindrar mig emellertid inte från att ha stort utbyte av hans konkreta iakttagelser; de hjälper mig i hög grad att få *Om godheten* i fokus – om också ett annat fokus än Sahlins. Och Sahlins tydligt profilerade huvudtes – om ”kunskapsproblemets” centralitet i *Om godheten* och hos Kyrklund generellt – ser jag också som intressant, även om jag inte tror på den. Sahlins formulerar en relativt distinkt, och utförligt argumenterad, uppfattning om ett viktigt svenskt författarskap. Riktig eller ej är tesen tillräckligt tänkvärd

för att uppfordra till reflektion som för vår förståelse framåt.

Det finns en tungt vägande Kyrklundforskning sedan tidigare, bl.a. de tre doktorsavhandlingarna av Gunnar Arrias (*Jaget, friheten och tystnaden hos Willy Kyrklund*, 1981), Paul Norlén (*Genre, Inter-texts, and Play in the Short Prose of Willy Kyrklund*, 1996) och Olle Widhe (*Främlingskap. Etik och form i Willy Kyrklunds tidiga prosa*, 2005). Sahlén refererar den tidigare forskningen och han utnyttjar den, såvitt jag kan se, på ett omdömesgillt sätt i sin avhandling. Han är relativt återhållsam när det gäller den egna bokens bidrag till studiet av Kyrklund: ”Min avhandling bör [...] förstås som ett kompletterande perspektiv till den befintliga forskningen,” säger han, ”även om jag menar att kompletteringen sker på en central punkt.” (s. 30) För mig framstår det snarast så, att Sahléns stora bidrag är den flerskiktade röntgenbild av *Om godheten* som han erbjuder oss genom sin närläsning av boken. Man kan knappast sätta sig in i hans konkreta läsning utan att få sin bild av *Om godheten* och av Kyrklund, åtminstone den sene Kyrklund, fördjupad på ett betydelsefullt sätt.

Anders Pettersson

Christian Mehrstam, *Textteori för läsforskare* (Institutionen för Litteratur, Idéhistoria och Religion vid Göteborgs universitet). Göteborg 2009.

Christians Mehrstams doktorsavhandling *Textteori för läsforskare* är ett djärvt projekt. Han vill med den reda ut begreppen en gång för alla genom att grundligen skärskåda det problem som all forskning som syftar till att försöka förstå läsarens reception av den skönlitterära texten brottas med: problemet handlar om i vad mån den skönlitterära texten kan sägas existera som verk oberoende av en läsares läsning. Själv formulerar han sig så här: ”Syftet med den här avhandlingen är att överbrygga en textteoretisk spricka mellan interaktionella och transaktionella perspektiv på läsning.” (14) Möjligheten, eller omöjligheten, att överbrygga sprickan, har betydelse för all litteraturpedagogisk praktik inom alla utbildningsinstitutioner.

Den spricka han talar om kräver sin utläggning och i sin inledande teorigenomgång bestämmer han det interaktionella perspektivet med hänvisning till dess fenomenologiska ursprung och det transaktionella perspektivet till den amerikanska

pragmatismen. Inom svensk receptionsforskning är här de stora namnen Wolfgang Iser respektive Louise Rosenblatt. Grovt formulerat kan sägas att den interaktionella teorin brottas med frågan om vad det är i texten som kan sägas förbereda för läsarens upplevelse och tolkning. Den förutsätter ett estetiskt objekt som går att undersöka av ett forskande subjekt. En sådan åtskillnad mellan objekt och subjekt är utgångspunkten för existensen av disciplinen litteraturvetenskap, inom vilken Iser får betraktas som en del av dess egen kanon, om än omtvistad. Den transaktionella teorin menar att verket uppstår i själva i läsögonblicket. Det fysiska objektet, närmare bestämt boken med dess tryckta tecken, är givetvis ett faktum, men verket som estetisk erfarenhet kan inte sägas existera utanför läsningen. Här ser många litteraturvetare stora problem, varför Rosenblatt knappast kan sägas vara en given auktoritet.

Mehrstam hänvisar till svensk litteraturvetenskaplig och litteraturpedagogisk forskning och menar att varken de forskare som genom noggranna närläsningar försökt visa på hur texten ”möjliggör eller begränsar läsoplevelser” (25) eller de som dokumenterat och tolkat läsningar inom ramen för klassrums- eller undervisningsforskning kunnat visa på hållbarheten i varken det interaktionella eller transaktionella perspektivet. För hur skulle man empiriskt kunna ge exempel på Iserns berömda tomrum eller vem som är den implicita läsaren? Och han visar klart att Rosenblatt inte kan helt släppa tanken på vad det är i texten som ger upphov till läsoplevelsen. Utan att här nämna alla de svenska forskare han hänvisar till kan i alla fall konstateras att Mehrstam inte räds att vara polemisk. Vad han menar är att det i stort är så att avhandlingsförfattarna eller forskarna inte alls gjort klart för sig konsekvenserna av respektive perspektiv och att det i praktiken är så att den litteraturpedagogiska teoribildningen med tillhörande undersökningar vilar på ytterst osäker teoretisk grund. Vi är många litteraturpedagogiskt intresserade forskare som har all anledning att känna oss träffade.

Kan det då finnas någon möjlighet att överbrygga sprickan? En lösning är för Mehrstam att börja med att fastslå vad han menar med ordet ”text”:

Jag menar med text helt enkelt någonting som koncipieras av en läsare som inriktat på att få till stånd en specifik sorts reaktioner, och därefter att läsaren i sin respons förhåller sig till den riktade text hon själv koncipierat. (59)